

zalesňování a potlačení salašnictví. Les pokrývá i většinu vrcholů a hřebenů, bezlesí v montánním stupni se tu stalo vzácným.

● Vratička mnohoklaná

Že nás má flóra Beskyd pořad čím překvapit, jsme se přesvědčili při nálezu vratičky mnohoklané (*Botrychium multifidum*, viz obr. 15). Objevena byla po více než 110 letech na sjezdovce západně od vrchu Rade-gast v Radhošských Beskydech. Na severně orientovaném svahu roste ve vegetaci řídkého krátkostébelného vyfoukávaného trávníku kostřavy vláskovité (*Festuca filiformis*) spolu s druhy, jako jsou např. plavuň vidlačka (*Lycopodium clavatum*), kociánek dvoudomý (*Antennaria dioica*), brusnice borůvka (*Vaccinium myrtillus*) či b. brusinka (*V. vitis-idaea*).

Vratička mnohoklaná je zaznamenávána jen v nízkém počtu jedinců, naposledy v r. 2022. Historicky ji z této lokality doložil Josef Podpěra (1906). Nejmladší dosud známý záznam vratičky z Beskyd náleží Bohumilu Válkovi (1953). Můžeme se s ní setkat vzácně ještě v Jeseníkách, Krkonoších a na Šumavě.

● Plavuník cypřiškovitý

Nepřehlédnutelným taxonem horského bezlesí Moravskoslezských Beskyd je poněkud tajemný rod plavuník (*Diphasiastrum*). Herbářové doklady o existenci plavuníků v Beskydech jsou datovány od přelomu 19. a 20. století do 60. let minulého století, poté nastává zhruba třicetiletá časová odmlka a plavuníky se znovu dostávají na scénu až od 90. let (viz také Živa 2009, 6: 251–253). Aktuálně v Beskydech známe asi desítku lokalit s výskytem jednoho i více druhů plavuníků společně – p. zploštělého (*D. complanatum*), p. Zeillerova (*D. xzeilleri*), p. alpského (*D. alpinum*) a nově také nejvzácnějšího p. cypřiškovitého (*D. tristachyum*, obr. 16). Stanovištěm nejčastějšího z nich, p. zploštělého, jsou především okraje lesních cest v nejvyšších polohách hor, které však více či méně rychle podléhají sukcesi. Náročnější a vzácnější taxony rostou spíše na sjezdovkách, recentně pouze na hřebeni Radhoště. Extenzivně využívané nebo čerstvě opuštěné (ale udržované – kosené) sjezdovky s rozvolněnou mechovo-keříčkovou vegetací poskytují plavuníkům ideální podmínky. Ve vegetaci podobající se „tundře“ dominuje mech ploník ztenčený (*Polytrichastrum formosum*), brusnice borůvka a lišejníky rodu dutohlávka (*Cladonia* sp.). Typická je přítomnost dalších mykorrhizních rostlin, jako jsou vranec jedlový (*Huperzia selago*), plavuň vidlačka a hruštička menší (*Pyrola minor*). Plavuník cypřiškovitý nebyl, na rozdíl od dalších zástupců rodu plavuník, historicky v Beskydech doložen. Aktuálně tento druh roste na dvou sjezdovkách na Radhošti v nadmořské výšce kolem 1 000 m.

Acidofilní stanoviště

Podloží Moravskoslezských Beskyd je godulský flyš, kterému chybějí vápnité vložky. V této oblasti nejde o minerálně chudá stanoviště, jako jsou různé typy rašelinných mokřadů a prameniště, nebo horské a podmaččené smrčiny.

● Zdrojovka hladkosemenná

Z naší karpatské oblasti se pouze v Beskydech vyskytuje drobná mokřadní rostlina zdrojovka hladkosemenná (*Montia fonta-*

15

16

15 Vratička mnohoklaná (*Botrychium multifidum*) roste na severně orientované sjezdovce ve vegetaci řídkého krátkostébelného vyfoukávaného trávníku. Foto A. Honc

16 Plavuník cypřiškovitý (*Diphasiastrum tristachyum*) ve společnosti s plavuní vidlačkou (*Lycopodium clavatum*) na sjezdovce na hřebeni Radhoště. Snímky M. Popelářové, pokud není uvedeno jinak

na). Až do r. 2006 byla v Beskydech považována za neznámou. Ze 6 lokalit, které byly v r. 2019 monitorovány, se udržela jen na čtyřech (Horní Lomná, Krásná, Čeladná a Trojanovice), v posledních dvou letech k nim však přibýly nové lokality ve Starých Hamrech a v Čeladné.

Zdrojovka je v ČR vázaná na luční prameniště, okolí pramenných stružek a podmaččená narušovaná stanoviště hor a chladnějšího podhůří (asociace *Philonotido fontanae-Montietum rivularis*). Doprovázejí ji druhy jako např. ostřice řídkoklasá (*Carex remota*), bezosetka štětínovitá (*Isolepis setacea*), ptačinec mokřadní (*Stellaria alsine*), rozrazil potůční (*Veronica beccabunga*) nebo mech vlahovka drnatá (*Philonotis caespitosa*). Příčinami ústupu zdrojovky

jsou změny vodního režimu, eutrofizace, upouštění od hospodaření a sukcese vegetace, která je těmito faktory často podpořena. Její ochrana není jednoduchá. Na většině lokalit v Beskydech roste na okrajích extenzivně využívaných lesních cest, kde většinu roku protéká pramenná voda. Ohrožit ji tak mohou na jedné straně úpravy a příliš intenzivní využívání, včetně zpevnění lesních cest, na druhé straně úplný konec jejich používání a sukcese, která by následovala.

● Jednokvíték velevkvětý

Drobný jednokvíték velevkvětý (*Moneses uniflora*) lze uvést jako příklad druhu, který je sice vzácný, ale jistě i dost přehlížený. Jeho recentní nálezy jsou ojedinělé a víceméně náhodné. V současnosti se pro jednokvíték uvádí v Beskydech okolo 10 lokalit, všechny z větších nadmořských výšek – z Velkých Karlovic, Huslenek, Bílé, Starých Hamrů a Prostřední Bečvy. V minulosti byl zmiňován i z nižších poloh podhůří Beskyd – z okolí Rožnova, Valašského Meziříčí, Vsetína nebo Staříče či Skalice u Frýdku-Místku.

Jde o druh vlhkých a stinných jehličnatých lesů, přirozených i kulturních. Nejvýznamnější makrolokalita jednokvítěku představuje údolí Černé Ostravice a Smradlavé, kde bývá opakovaně nalézán na více místech. Jeho výskyt a početnost ale značně kolísají i zde, jak ukázalo intenzivní monitorování z posledních let. Hlavním důvodem absence druhu na lokalitách byl rozpad, prosvětlení a/nebo přeměna vzrostlých smrkových porostů a následné zapojení bylinného patra světlomilnými a konkurenčně silnými druhy, jako jsou třtina rákosovitá (*C. arundinacea*) nebo ostružiníky (*Rubus* spp.).

Údržba lokalit nebo hospodaření?

Všechny populace kriticky ohrožených druhů rostlin se snažíme v průběhu let sledovat, a kde je potřeba, tam zavádíme efektivnější způsoby „údržby“. Mizení a objevení se nových druhů rostlin přirozeně souvisí s vývojem naší krajiny. Naše snahy o managementové simulace „tradičního“ hospodaření neboli „údržba lokalit“ jsou na jednu stranu chválehodné, veškeré úsilí bez zasazení do rámce vývoje krajiny nás však odsuzuje k pesimismu a ztrátě motivace. Myšlenka to jistě není objevná, přesto má smysl si ji znovu připomínat. Retrospektivní pohled také pomáhá lépe pochopit v čase i prostoru každý jednotlivý druh (odkud a kam asi jde). Přestože se tradičně ochrana přírody stále silně upíná k péči o dílčí druhy, je nezbytné, abychom stejné úsilí vynakládali na plošné změny v zemědělské krajině a na podporu drobných a středních hospodářů, kteří daleko efektivněji přispívají k větší rozmanitosti stanovišť.

Část prezentovaných dat pochází z projektu *Monitoringu a mapování Agency ochrany přírody a krajiny ČR (CZ.05.4.27/0.0/0.0/17_078/0005239), spolufinancovaného Evropskou unií – Evropským fondem pro regionální rozvoj.*

Použitou literaturu uvádíme na webovém stránce Živy. K dalšímu čtení např. seriál v Živě 2013, 2, 4 a 5; 2014, 1–4.